

Robert Stępień

(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Pokasacyjne losy i obecny stan zachowania archiwaliów klasztoru Benedyktynów z Sieciechowa

The Post-Dissolution Fate and the Current Preservation State of the Benedictine Monastery Archives in Sieciechów

STRESZCZENIE

Dzieje opactwa sieciechowskiego stanowią interesujący problem badawczy, który nie doczekał się zbyt wielu opracowań naukowych, m.in. z powodu słabo rozpoznanego stanu zachowania spuścizny archiwalnej klasztoru. Do czasu supresji opactwa w 1819 r. Sieciechów posiadał zasobne archiwum, którego zbiory przez stulecia dokumentowały bogatą historię klasztoru, w tym rozwój kultury materialno-duchowej zgromadzenia sieciechowskiego. W wyniku kasaty akta klasztorne zostały zdekompletowane i rozproszone, a następnie w znacznej mierze uległy zniszczeniu w okresie II wojny światowej. W artykule omówiono główne wydarzenia i okoliczności związane z pokasacyjnymi losami archiwaliów sieciechowskich, przedstawiono ich obecny stan zachowania oraz określono potencjał badawczy, jaki zachowane akta stwarzają w zakresie dalszych studiów nad przeszłością klasztoru.

Słowa kluczowe: benedyktyni, Sieciechów, klasztor, archiwalia, kasata

Przeglądając bibliografię naukową prac omawiających dzieje monastycyzmu benedyktyńskiego na ziemiach polskich, nietrudno zauważyć, że historia opactwa sieciechowskiego pozostaje niejako w cieniu studiów nad przeszłością innych najstarszych klasztorów Zakonu Świętego Benedykta (łac. *Ordo Sancti Benedicti*)¹. Stan badań nad opactwem sieciechow-

¹ M. Derwich, *Monastycyzm benedyktyński w średniowiecznej Europie i Polsce. Wybrane problemy*, Wrocław 1998; M. Kanior, *Historia monastycyzmu chrześcijańskiego*, t. 3: *Monastycyzm benedyktyński na ziemiach polskich od X do XX wieku*, Kraków 2012; R. Żmuda, *Materiały do bibliografii publikacji o zakonach i zgromadzeniach zakonnych w Polsce 1945–2000*, t. 2: *Instytut życia konsekrowanego*, Łódź 2011, dokument elektroniczny dostępny na stronie Federa-

skim wygląda bowiem dość skromnie na tle obszernej literatury historycznej poświęconej domom zakonnym w Tyńcu, na Świętym Krzyżu czy w Lubiniu². Jedyłą monografią dziejów konwentu sieciechowskiego pozostaje praca ks. Józefa Gackiego, wydana drukiem w 1872 r., która pozwala poznać treść wielu niezachowanych już dokumentów klasztor-nych³. W latach pięćdziesiątych XX w. badania nad rozwojem posiadłości ziemskich opactwa prowadził Eugeniusz Wiśniowski⁴, który do artykułu o najstarszym dokumencie benedyktynów sieciechowskich załączył krótki szkic pokasacyjnych losów archiwum klasztornego⁵. Późniejsze studia nad opactwem koncentrowały się na tematyce związanej z jego fundacją⁶, sprawami prawno-majątkowymi⁷, dziejami i charakterystyką spuścizny bibliotecznej⁸, okresem kasaty⁹ oraz architekturą kościoła pobenedyktyn-

cji Bibliotek Kościelnych FIDES, <http://digital.fides.org.pl/dlibra/doccontent?id=782&from=FBC> [dostęp: 10 IV 2018].

² Szczegółowa bibliografia zawarta jest w pracach: Z. Perzanowski, *Opactwo benedyktynów w Lubiniu: studia nad fundacją i rozwojem uposażenia w średniowieczu*, Wrocław 1978; M. Derwich, *Benedyktynski klasztor Świętego Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa–Wrocław 1992; idem, *W kręgu Łysogórskiego opactwa benedyktynów: studia*, Kielce 2006; M. Kanior, *Polska Kongregacja Benedyktynska Świętego Krzyża: 1709–1864*, Kraków 2000; T.M. Gronowski, *Zwyczajny klasztor, zwyczajni mnisi. Wspólnota tyńska w średniowieczu*, Kraków 2007.

³ J. Gacki, *Benedyktynski klasztor w Sieciechowie według pism i podań miejscowych*, Radom 1872. Zob. też: W. Pestka, *Jak mało... ks. Józef Gacki (1805–1876) – zarys biografii*, Radom 2012; D. Wrześniak-Firlej, W. Firlej, *Bibliografia piśmiennictwa zakonników z sekularyzowanych klasztorów działających na obszarze diecezji kieleckiej i sandomierskiej w XIX w.*, „Hereditas Monasteriorum” 2016, 8, s. 171–177.

⁴ E. Wiśniowski, *Z dziejów opactwa benedyktynów w Sieciechowie (XIII–XVI w.)*, „Roczniki Humanistyczne” 1958, 7, 2, s. 23–120; idem, *Najstarszy dokument benedyktynów sieciechowskich (1252)*, „Studia Źródłoznawcze” 1959, 4, s. 57–73.

⁵ Ustalenia tam zawarte pozostają już nieaktualne, ponieważ zbiory części bibliotek i archiwów, w których przechowywane są archiwalia sieciechowskie, wówczas nie były jeszcze w całości uporządkowane. Por. E. Wiśniowski, *Najstarszy dokument*, s. 71–72 (dodatek: *Losy archiwum benedyktynów w Sieciechowie*).

⁶ M. Derwich, *Monastycyzm benedyktynski*, s. 194–195; J. Dobosz, *Monarchia i możni wobec Kościoła w Polsce do początku XIII wieku*, Poznań 2002, s. 257–260.

⁷ A. Szymanek, *Pożyczka benedyktynów z Sieciechowa dla Żydów ze Zwoleń i Janowca, 1685 r.*, „Notatnik Janowiecki” 2009, 16, s. 355–363; R. Stępień *Spory o granice posiadłości ziemskich benedyktynów z Sieciechowa*, „Śląskie Studia Historyczne” 2012, 18, s. 61–70.

⁸ M. Juda, *Kultura książki w kręgu benedyktynów. Na marginesie dziejów opactwa w Sieciechowie*, „Przegląd Informacyjno-Dokumentacyjny” 2005, 2, s. 45–64; J. Kaliszuk, *Codices deperditi. Średniowieczne rękopisy łacińskie Biblioteki Narodowej utracone w czasie II wojny światowej*, t. 1: *Dzieje i charakterystyka kolekcji*, Wrocław 2016, s. 284–294.

⁹ F. Borowski, *Dekret kasacyjny z roku 1819 i jego wykonanie w stosunku do zakonów diecezji sandomierskiej*, „Studia Sandomierskie” 2011, 18, 1, s. 99–112; K. Stalmach, *Administracja lasów suprymowanych i duchownych województwa sandomierskiego w latach 1818–1832*, „Ziemia Kozińska” 2011, 24–25, s. 5–22; idem, *Kasata zakonu benedyktynów sieciechowskich w 1819 r.*

skiego¹⁰. W ostatnich latach, po przeszło półwieczu, wznowiono badania archeologiczne w pobliżu zabudowań dawnego klasztoru, których wyniki mogą rzucić nowe światło na problem jego fundacji¹¹.

Klasztorowi w Sieciechowie należy przywrócić adekwatną do jego rangi pozycję w historiografii, tak aby zaczął na nowo ukazywać swą dawną wielkość oraz rolę, jaką odgrywał w społeczeństwie, państwie i Kościele czasów średniowiecza, a także w okresie nowożytnym. Słuszny jawi się postulat, aby zamysł ten zrealizować na drodze zespołowych badań o charakterze interdyscyplinarnym¹². Dla ożywienia badań nad opactwem sieciechowskim potrzebne wydaje się przeprowadzenie rekonstrukcji pokasacyjnych losów jego spuścizny archiwalnej oraz określenie potencjału badawczego, jaki zachowane akta stwarzają w zakresie dalszych studiów nad przeszłością klasztoru¹³. Historia siedemnastowiecznego kielicha, skradzionego w 1994 r. z kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Opactwie koło Sieciechowa, który szczęśliwie powrócił do parafii w 2015 r., pokazuje, że mimo upływu lat archiwalia zachowują swoje

---

i zarząd ich majątku w okresie konstytucyjnym, niepublikowana rozprawa doktorska, obroniona w 2008 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

¹⁰ M. Brykowska, *W sprawie architektury zespołu pobenedyktynskiego w Opactwie-Sieciechowie*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1970, 15, 2, s. 203–211; D. Miszczak, *Późnobarokowy kościół pobenedyktynski w Sieciechowie-Opactwie*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego” 1975, 9, s. 367–383; W. Zdon, *Świątynia jako miejsce na granicy przemijania i wiecznej szczęśliwości, czyli o znaczeniu campanulli w architekturze kościoła opackiego w Sieciechowie*, w: *Obraz i przyroda*, red. M. Mazurczak, J. Patyra, M. Żak, Lublin 2005, s. 549–559; idem, *Dydaktyka zbawienia na sklepieniach pobenedyktynskiego kościoła w opactwie sieciechowskim*, „Arteria. Rocznik Katedry Sztuki Wydziału Nauczycielskiego Politechniki Radomskiej” 2008, 6, s. 33–38.

¹¹ T. Wąsowicz, *Topografia wczesnośredniowiecznego Sieciechowa*, „Przegląd Historyczny” 1959, 50, 3, s. 569–581; E. Kowalczyk, *Powracający temat Sieciechów. Z problemów organizacji grodowej w Polsce wczesnośredniowiecznej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1994, 42, 1, s. 69–85; Z. Lechowicz, P. Filipowicz, *Stan badań nad średniowiecznym opactwem w Sieciechowie*, w: *Radom: korzenie miasta i regionu*, t. 4: *Ziemia niczyja – ziemia nieznaną. Schyłek starożytności i średniowiecze na ziemiach między Wisłą a Pilicą*, red. A. Buko, D. Głównka, M. Trzeciecki, Warszawa 2013, s. 193–222; Ł. Reczulski, *Wójtowa Góra w Sieciechowie*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Archaeologica” 2015, 30, s. 187–205.

¹² Z. Lechowicz, P. Filipowicz, *op. cit.*, s. 221.

¹³ Badania nad bibliotekami i archiwami klasztorowymi w ostatnich latach zyskały na popularności głównie za sprawą projektu pt. „Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja”. Prace omawiające pokasacyjne losy księgozbiorów i archiwaliów klasztorowych publikowano w ramach serii wydawniczej „Dziedzictwo kulturowe po skasowanych klasztorach”, w czasopiśmie „Hereditas Monasteriorum” oraz w wydawnictwach z udziałem projektu, m.in. *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*, zwłaszcza t. 3: *Źródła. Skutki kasat XVIII i XIX w. Kasata w latach 1954–1956*, red. M. Derwich, Wrocław 2014.

znaczenie dowodowe, a nawet mogą posłużyć w odzyskaniu utraconej własności¹⁴.

Dekret supresyjny, wydany w imieniu prymasa Franciszka Skarbka-Malczewskiego 17 kwietnia 1819 r., umieścił klasztor sieciechowski w grupie domów zakonnych przeznaczonych do całkowitej likwidacji¹⁵. Projekt kasaty przygotowała Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego [dalej: KRWRiOP] na czele z ministrem i głównym inicjatorem supresji Stanisławem Kostką Potockim, za którego sprawą ciężko chory ksiądz prymas, w przededniu swojej śmierci, podpisał dokument likwidujący kilkadziesiąt klasztorów z terenu Królestwa Polskiego¹⁶. Należy zauważyć, że projekt kasaty przedłożony KRWRiOP przez F. Skarbka-Malczewskiego 22 lutego 1819 r., zakładający ograniczoną supresję klasztorną, wymieniał już opactwo sieciechowskie pośród instytucji przeznaczonych do kasaty¹⁷.

¹⁴ W 1994 r. łupem złodziei padły dwa kielichy i puszka na komunikanty. Jeden ze skradzionych kielichów, opatrzony herbem opata Jana Andrzeja Próchnickiego, policja odzyskała w 2005 r. Obecnie znajduje się w depozycie na Zamku Królewskim na Wawelu. Drugi kielich czekał na ratunek kolejnych 10 lat. Wystawiony na licytacji w domu aukcyjnym w Nowym Jorku, z ceną wyjściową wynoszącą kilka tysięcy dolarów, zwrócił uwagę działaczki polonijnej na stałe mieszkającej w USA, która informację o zabytkowym przedmiocie w katalogu aukcyjnym przekazała przedstawicielom władz polskich w Stanach Zjednoczonych oraz pracownikom Zamku Królewskiego na Wawelu. Sieciechowską proveniencję kielicha wskazała inskrypcja *Sumptibus Monasterii Sieciechoviensis A.D. 1608* wygrawerowana na odwrocie stopy naczynia. Dzięki natychmiastowym działaniom podjętym przez polskie i amerykańskie służby śledcze kielich został zabezpieczony na aukcji. Procedura zwrotu eksponatu wymagała wykazania sieciechowskiego pochodzenia kielicha. Z pomocą przysły inwentarze kościoła, w których od XVII w. figurował skradziony obiekt. Zapisy starych dokumentów i inskrypcja stały się podstawą do zwrócenia kielicha prawowitym właścicielom. Uroczyste przekazanie eksponatu miało miejsce na Zamku Królewskim w Warszawie 9 VI 2015 r. Zob. M. Romanowska-Zadrozna, D. Nowacki, *Inskrypcja wskazuje ślad. Zabytkowy kielich odzyskany po latach*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2015, 3–4, s. 4–9.

¹⁵ Archiwum Główne Akt Dawnych [dalej: AGAD], Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego [dalej: CWWKP], sygn. 177, s. 157–159 (tłumaczenie dekretu na j. polski – wyciąg); AGAD, CWWKP, sygn. 178, s. 30–36 (kopia dekretu w j. łacińskim); M. Końska, *Dekret abpa Franciszka Skarbka-Malczewskiego z 17 IV 1919 r. w sprawie supresji klasztorów w Królestwie Polskim*, „Hereditas Monasteriorum” 2016, 8, s. 367–378.

¹⁶ Na temat okoliczności wydania dekretu supresyjnego zob.: T. Borowski, *op. cit.*, s. 89–98; P.P. Gach, *Zakony w diecezji kieleckiej 1805–1914*, „Nasza Przeszłość” 1983, 59, s. 177–180; idem, *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska: 1773–1914*, Lublin 1984, s. 95–104; W. Gliński, *Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wobec wspólnot religijnych w Królestwie Polskim w latach 1815–1820*, Warszawa 2002, s. 84–97; A. Barańska, *Między Warszawą, Petersburgiem a Rzymem. Kościół a państwo w dobie Królestwa Polskiego (1815–1830)*, Lublin 2008, s. 437–450.

¹⁷ AGAD, CWWKP, sygn. 177, s. 45–53, Referat z Dyrekcji Ogólnej Wyznań, Warszawa 4 X 1829.

Realizację dekretu powierzono specjalnej komisji, zwanej Deputacją Spraw Zniesionych Instytutów Duchownych [dalej: Deputacja SZID], powołanej przez Namiestnika Królestwa Polskiego Józefa Zajączka na wniosek S.K. Potockiego już 3 kwietnia 1819 r., a więc na dwa tygodnie przed wydaniem dokumentu supresyjnego¹⁸. Głównym zadaniem Deputacji SZID uczyniono opracowanie projektu tymczasowej administracji funduszków suprymowanych, w tym określenie sposobu przejęcia majątków kościelnych i klasztornych w zarząd państwowy. Na posiedzeniu 9 maja 1819 r. Deputacja SZID wydała instrukcje, dzięki którym znoszenie klasztorów i przejmowanie ich mienia na własność państwa miało odbywać się jednolicie i zgodnie z planem na całym obszarze Królestwa Polskiego¹⁹. Według instrukcji komisje wojewódzkie wyznaczały komisarzy delegowanych do okupacji klasztorów podlegających kasacie. Każdą czynność komisarzy mieli przeprowadzać protokolarnie, dlatego do instrukcji dołączono wzory protokołów dla spisania informacji o znoszonych domach zakonnych i beneficjach kościelnych. W kolejnym etapie kasaty przeprowadzano lustrację, na podstawie której zawierano umowy dzierżawne w dobrach klasztornych, a następnie ewakuację, czyli właściwe przejęcie zniesionego mienia.

Komisarze delegowani do okupacji opactwa sieciechowskiego, Andrzej Witkowski, sędzia pokoju powiatu kozienickiego, i ks. Tomasz Korycki, dziekan zwoleński, przybyli do Sieciechowa 11 czerwca 1819 r. W kolejnych dniach pobytu w klasztorze komisarze sporządzili listę zakonników tworzących zgromadzenie sieciechowskie, wykazy osób zatrudnionych do posługi kościelnej i klasztornej, opisy zabudowań, inwentarze aparatów kościelnych i ruchomości nie służących do osobistego użytku zakonników, inwentarze folwarków, wykazy długów, intrat, kapitałów i funduszków klasztoru, rejestry pomiarowe i klasyfikacyjne gruntów oraz powierzchni leśnych, protokół obsygalacji biblioteki klasztornej²⁰, inwen-

¹⁸ AGAD, CWWKP, sygn. 178, s. 15–18, Pismo KRWRiOP do Namiestnika Królewskiego w Radzie Stanu, Warszawa 30 III 1819; *ibidem*, s. 24–27, Kopia postanowienia Namiestnika o powołaniu Deputacji Spraw Zniesionych Instytutów Duchownych, Warszawa 3 IV 1819; M. Końska, *Memoriał z 11 VIII 1820 r. o stanie zagospodarowania majątków poklasztornych przez Deputację Spraw Zniesionych Instytutów Duchownych*, „Hereditas Monasteriorum” 2013, 2, s. 291–310.

¹⁹ Archiwum Państwowe w Radomiu [dalej: APR], Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej i Siedleckiej [dalej: ZDP], Sukcesje, sygn. 5032, k. 2r–7v, Instrukcja dla Komisji Województwa Krakowskiego z 9 V 1819; AGAD, CWWKP, sygn. 178, s. 45–53, Prezes Deputacji wnosi na posiedzenie ogólne KRWRiOP projekt zasad obejmujący sposoby tymczasowej administracji funduszków suprymowanych, Warszawa 11 V 1819.

²⁰ Biblioteka klasztorna została opieczętowana już w maju 1819 r. na mocy reskryptów wydanych przez KRWRiOP oraz Komisję Województwa Sandomierskiego. We wrześniu 1819 r. do Sieciechowa przybył Samuel Bogumił Linde, który wybrał z biblioteki klasztor-

tarze akt konsygnacji austriackich oraz dokumentów, map i planów, osobno dla funduszków klasztornych i opackich²¹.

Archiwum sieciechowskie w czasie kasaty znajdowało się na piętrze budynku klasztornego, nad zakrystią i pomieszczeniami dla rzemieślników, obok dwóch sal biblioteki²². O tym, jak zasobne było to archiwum, świadczy zachowany sumariusz dokumentów z 1770 r., na którym swoje podpisy 2 lipca 1819 r. złożyli komisarze okupacyjni opactwa²³. Zgodnie z sumariuszem akta klasztorne uporządkowane były rzeczowo w fascykuły oznaczone cyframi oraz wielkimi literami alfabetu łacińskiego, zaś w obrębie fascykułów w kolejności chronologicznej. Zespół archiwum sieciechowskiego w głównej mierze stanowiły dokumenty pergaminowe i papierowe oraz materiał aktowy o tematyce:

- prawno-majątkowej – przywileje i nadania królewskie, dokumenty potwierdzające transakcje kupna, sprzedaży, darowizny i zamiany związane z majątkiem ziemskim, wyroki sądowe w procesach granicznych, akta procesowe o zaległe prowizje od pożyczonych sum i spraw dziesięcinnych,
- administracyjno-gospodarczej – księgi rachunkowe, inwentarze i plany folwarków,
- organizacji życia wewnątrzklasztornego – akta wyboru przełożonych klasztoru, rozdziału dóbr na opackie i konwentualne, księgi profesji, wykazy zmarłych zakonników, akta wizytacyjne, zbiór korespondencji przełożonych klasztoru oraz różnorodne *miscellanea*.

Jak potoczyły się losy archiwaliów sieciechowskich po kasacie opactwa? Zgodnie z instrukcją Deputacji SZID archiwa klasztorne przesyłano do komisji wojewódzkich właściwych dla miejsca położenia klasztoru, w przypadku Sieciechowa – Radomia, gdzie były porządkowane i rozdzielane na cztery grupy akt: procesowe, administracyjne, duchowne oraz interesów obcych. W miarę porządkowania archiwaliów akta procesowe przesyłano do Prokuraturii Generalnej Królestwa Polskiego w Warszawie dla potrzeb windykacji wierzytelności i obrony przejętych funduszków

---

nej 3300 książek i polecił przesłać je w drewnianych beczkach drogą wiślaną do Biblioteki Publicznej w Warszawie.

²¹ APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 1225, k. 39r–226v. Czynności okupacyjne trwały do 19 VIII 1819 r. Por. *ibidem*, k. 11r–12v, Pismo komisarzy okupacyjnych do KWS, Sieciechów 19 VIII 1819; J. Gacki, *op. cit.*, s. 267–271.

²² APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 1225, k. 60r, Opisanie kościoła zakonnego klasztoru sieciechowskiego; Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu [dalej: BDS], Akta Zgromadzenia oo. Benedyktynów w Sieciechowie, sygn. R 1931, Plany zabudowań klasztoru oo. Benedyktynów i posiadłości klasztornej w Sieciechowie z 1795 r.

²³ BDS, Akta Zgromadzenia oo. Benedyktynów w Sieciechowie, sygn. G 1219, k. 48, Sumariusz dokumentów archiwum klasztoru oo. Benedyktynów w Sieciechowie.

klasztornych²⁴. Akta duchowne trafiły do KRWRiOP w Warszawie²⁵. Akta administracyjne i interesów obcych pozostawiano w siedzibie komisji wojewódzkiej.

Archiwum sieciechowskie zostało wywiezione z klasztoru niemal rok po zakończeniu czynności okupacyjnych opactwa. Lustrator klasztoru w piśmie z 30 lipca 1820 r. informował o przesłaniu archiwaliów w dwóch drewnianych, opieczętowanych pakach do Komisji Województwa Sandomierskiego [dalej: KWS] w Radomiu²⁶. Według adnotacji naniesionej na piśmie w biurze KWS 11 września 1820 r., akta sieciechowskie zostały przekazane do uporządkowania. Dopiero cztery lata później archiwista Marcin Chodnikiewicz informował o zakończeniu tych czynności²⁷. Sporządzono przy tej okazji sumariusz uporządkowanego archiwum w trzech egzemplarzach z przeznaczeniem dla komisji wojewódzkiej, Prokuratorii Generalnej i KRWRiOP²⁸.

Na początku listopada 1824 r. akta procesowe klasztoru sieciechowskiego przesłano w dwóch drewnianych skrzyniach do siedziby Prokuratorii Generalnej, a akta duchowne w jednej pace przetransportowano

²⁴ W przypadku Sieciechowa Prokuratoria Generalna potrzebowała akt do uregulowania spraw dziesięcinnych Puchaczowa i Złotnik.

²⁵ M. Osiecka, *Kancelaria i archiwum: system kancelaryjny i archiwalny komisji rządowych w Królestwie Polskim w latach 1815–1867*, Warszawa 2015, s. 44–55, 248–251.

²⁶ APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 9649, k. 1r, Pismo lustratora Roykiewicza do KWS, Sieciechów 30 VII 1820. Wśród przesłanych akt lustrator wymienił dwie księgi *liber beneficiorum* klasztoru i opactwa sieciechowskiego oraz 12 sztuk map różnych. W tym samym piśmie lustrator zwrócił się do Komisji z prośbą o zwrot przesłanych pak lub kosztów ich zakupu w kwocie 60 zł.

²⁷ APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 9649, k. 36r–36v, Pismo porządkującego archiwa do KSW z 30 X 1824. O nagrobku Marcina Chodnikiewicza, rachmistrza Rządu Gubernialnego Sandomierskiego, w murze otaczającym cmentarz kościoła pobernardyńskiego w Radomiu wspominają: J. Luboński, *Monografia historyczna miasta Radomia*, Radom 1907, s. 120; J. Wiśniewski, *Dekanat radomski*, Radom 1911, s. 256.

²⁸ Sumariusz niestety nie zachował się do naszych czasów, podobnie zresztą jak wiele innych, które w znacznej mierze poginęły jeszcze w XIX w. Zachowały się sumariusze uporządkowanych archiwów po benedyktynach ze Świętego Krzyża i kamedułów z Rytwian. Sumariusze wyszczególniają cztery grupy akt klasztornych: procesowe/prawne (dokumenty potwierdzające prawo posiadania przez klasztor poszczególnych dóbr i realności, akta rozgraniczania posiadłości klasztornych, akta wykazujące stan funduszków, dziesięcin i długów), administracyjne/ekonomiczne (inventarze gruntowe, akta dotyczące podatków, liwerunków, rekwizycji rządowych, kontrakty wydzierżawionych dóbr), duchowne (akta elekcji przełożonych klasztoru, spisy osób zakonnych, dokumenty potwierdzające otrzymane odpusty i przywileje) oraz interesów obcych (np. nadania dóbr i nieruchomości na rzecz osób prywatnych). Zob. APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 10543, k. 73r–81v, Sumariusz uporządkowanego archiwum klasztoru Świętego Krzyża; *ibidem*, sygn. 1140, k. 6r–15v, Sumariusz uporządkowanego archiwum klasztoru rytwiańskiego.

do archiwum KRWRiOP²⁹. Akta administracyjne i interesów obcych, które pozostawiono w Radomiu, przekazano z archiwum Sekcji Oświecenia Wydziału Administracyjnego do Sekcji Ekonomicznej Wydziału Skarbowego KWS. Sporządzono przy tej okazji sumariusz, zgodnie z którym akta sieciechowskie liczyły w sumie 8501 jednostek archiwalnych i były podzielone na 13 pak³⁰.

Losy archiwaliów sieciechowskich wywiezionych do Warszawy okazały się tragiczne w skutkach. Akta klasztorne przechowywane w zbiorach Prokuratury Generalnej w 1915 r. złożono w Archiwum Skarbowym, gdzie w większości spłonęły w czasie powstania warszawskiego w 1944 r.³¹ Z liczącego przed wojną ok. 240 tys. tomów akt szczęśliwie ocalało kilkadziesiąt aneksów ukrytych w Forcie Sokolnickiego na Żoliborzu, w tym jeden dotyczący opactwa sieciechowskiego, obecnie przechowywany w AGAD. Materiał inwentaryzacyjny Komisji Polskiego Atlasu Historycznego opracowany w 1924 r. pozwolił w okresie powojennym częściowo zrekonstruować straty archiwaliów klasztoru przechowanych w dziale aneksów³².

²⁹ Niekiedy trudno było oddzielić akta procesowe i duchowne od administracyjnych i ekonomicznych. Z tego powodu archiwalia klasztorne były odsyłane jako niepotrzebne do bieżącej pracy Prokuratury Generalnej i KRWRiOP. Pośród akt sieciechowskich odesłanych przez Prokuraturę Generalną znalazły się m.in. akta dotyczące dochodów klasztoru, sporów o długi, poddanych, dziesięciny i nadane odpusty, akta dóbr i realności dawniej należących do klasztoru. W 1825 r. pozwolono Prokuratury Generalnej na zwrot do Komisji Wojewódzkiej w Radomiu akt klasztorów z terenu woj. sandomierskiego. Prokuratura miała działać na podstawie doniesień Komisji Wojewódzkiej o naruszeniu praw zniesionych klasztorów. W takiej sytuacji Komisja miała składać Prokuratury meldunek z załączonymi archiwaliami. Por. APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 9649, k. 44r–45r, Pismo Prokuratury Generalnej do KWS z 16 XI 1824; *ibidem*, k. 48r, Pismo KRWRiOP do KWS z 17 I 1825; *ibidem*, k. 53r, Pismo Prokuratury Generalnej do KWS z 21 VI 1825; *ibidem*, sygn. 1140, k. 22r–23v, Pismo KRWRiOP do KWS z 17 I 1825.

³⁰ APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 9649, k. 37r–39v, Sumariusz dokumentów klasztoru benedyktynów sieciechowskich przy tradycji z Sekcji Oświecenia do Sekcji Dóbr znalezionych spisany. Szerzej na temat struktur i organizacji wewnętrznej KWS zob.: *Archiwum Państwowe w Radomiu: przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. H. Kisiel, Warszawa 1996, s. 45–48; S. Piątkowski, *Radomskie władze wojewódzkie i gubernialne w pierwszej połowie XIX wieku. Z badań nad kompetencjami, organizacją wewnętrzną i korpusem urzędniczym*, w: *Urzędy administracji rządowej w Radomiu od XVI do XX wieku*, red. D. Kupisz, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” 2006, 40, 1–4, s. 25–40.

³¹ S. Kieniewicz, *Archiwum Skarbowe w Warszawie*, w: *Straty bibliotek i archiwów warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. 2: *Archiwa porozbiorowe i najnowsze*, red. K. Konarski, Warszawa 1956, s. 23–24, 42–43; M. Wąsowicz, *Prokuratura Generalna Królestwa Polskiego w latach 1816–1866/67*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1979, 31, 2, s. 110.

³² Pośród zniszczonych archiwaliów znajdowały się akta dotyczące procesów granicznych klasztoru o dobra Janików z ekonomią kozienicką, sporów o granice wsi klasztornej Kobylany i innych posiadłości opactwa, z okresu od XIII do XIX w. Były wśród nich kopie dokumentów, dissoluta, wyciągi z akt grodzkich i trybunalskich, sumariusz dokumentów.

Niezwykłe zawiłą historię mają akta klasztorne przesłane do KRW-RiOP. Częste reorganizacje i zmiany kompetencji centralnych władz wyznaniowych na terenie Królestwa Polskiego w XIX w. sprawiły, że akta klasztorne trafiały pod zarząd kolejnych komisji rządowych sprawujących nadzór nad wyznaniem³³. W lipcu 1871 r. likwidacji uległ Zarząd Spraw Duchownych Obcych Wyznań w Królestwie Polskim, a jego zadania powierzono Departamentowi Spraw Duchownych Obcych Wyznań w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Cesarstwa Rosyjskiego. W związku z tym do Petersburga wywieziono około 6 tys. tomów akt wyznaniowych³⁴. Bliższe 4,5 tys. akt zostało rewindykowanych w okresie międzywojennym do zasobu Archiwum Akt Dawnych w Warszawie. Niestety zostały one zniszczone w 1944 r., wchodząc w skład zespołu Zarząd Wyznaniowy Królestwa Polskiego. Ocalałe resztki, wraz z ok. 2 tys. akt wyznaniowych rewindykowanych z Rosji w latach 1961–1962, tworzą obecnie trzon zespołu Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego w AGAD³⁵. W zespole tym częściowo zachowała się dokumentacja dotycząca okupacji klasztoru sieciechowskiego.

Część akt klasztornych przejętych przez KRW-RiOP została wcześniej przekazana Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu [dalej: KRPiS], która na mocy dekretu Rządu Narodowego z 25 kwietnia 1831 r. przejęła bezpośredni zarząd nad dobrami, lasami i funduszami suprymowanymi z kasaty 1819 r. Po likwidacji KRPiS w 1867 r. jej akta o charakterze ogólnym wywieziono do Petersburga, a akta szczegółowe, w tym poduchowne, przekazano gubernialnym izbom skarbowym i okręgowym urzędom

---

Wśród akt znajdował się też inwentarz dóbr opactwa sieciechowskiego z 1782 r. oraz akta związane ze spisaniem tego inwentarza i rozgraniczeniem posiadłości z lat 1783–1786. Inwentarz obejmował miasteczko i folwark Sieciechów oraz folwarki: złotnicki, słowicki, garbacki, klucze puchaczowski i janikowski. Łącznie 91 kart zawierających oryginały i nieco kopii dokumentów. Zob. *Aneksy Prokuratorii Generalnej*, oprac. J. Karwasińska, w: *Straty bibliotek i archiwów*, t. 2, s. 56, 58, 67. W AGAD zachował się inwentarz klucza janikowskiego. Zob. J. Wijaczka, *Inwentarz klucza janikowskiego z 1782 roku*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1996, 13, s. 201–217.

³³ K. Morawska, *Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 1815–1831, 1861–1864, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych 1832–1861, 1864–1867, Zarząd Obcych Wyznań w Królestwie Polskim 1867–1871*, w: *Archiwum Główne Akt Dawnych. Przewodnik po zasobie*, t. 2: *Epoka porobiorowa*, red. F. Ramotowska, Warszawa 1998, s. 177–203.

³⁴ W Warszawie pozostawiono ok. 2,4 tys. tomów akt, które trafiły do Archiwum Akt Dawnych.

³⁵ W. Maciejewska, *Transport akt przekazanych Polsce przez Związek Radziecki*, „Archeion” 1962, 38, s. 302–308; eadem, *Druga partia transportu akt przekazanych Polsce przez Związek Radziecki w latach 1961–1962*, „Archeion” 1964, 40, s. 300–301.

leśnym, zgodnie z przynależnością terytorialną akt³⁶. W 1885 r. powołano do życia trzy Zarządy Dóbr Państwowych [dalej: ZDP], w tym jeden w Radomiu dla guberni radomskiej, kieleckiej, lubelskiej i siedleckiej, gdzie znalazły się akta dotyczące opactwa sieciechowskiego w wyniku przekazania ich przez Okręgowy Urząd Leśny w Radomiu i Radomską Izbę Skarbową³⁷. Zespół radomskiego ZDP wchłonął dokumentację wytworzoną przez lokalne władze administracyjne, które do chwili jego powstania sprawowały zarząd nad majątkami i lasami państwowymi. W 1921 r. w Radomiu powstało Archiwum Państwowe, do którego zasobu trafiły akta dawnych urzędów i instytucji radomskich, w tym materiał aktowy zlikwidowanego w 1918 r. ZDP³⁸.

Akta administracyjne i ekonomiczne, które pozostały w KWS, w 1837 r. w wyniku przekształcenia województwa sandomierskiego w gubernię sandomierską znalazły się w archiwum Rządu Gubernialnego Sandomierskiego. Wraz z powołaniem w 1844 r. guberni radomskiej akta przekazano do archiwum Rządu Gubernialnego Radomskiego, gdzie korzystał z nich ks. J. Gacki³⁹. Następnie część archiwaliów trafiła do składnic akt dawnych przy trybunałach cywilnych, w naszym przypadku do Archiwum Akt Dawnych przy Sądzie Cywilnym w Radomiu. W latach osiemdziesiątych XIX w. wraz z likwidacją sieci archiwów akt dawnych archiwalia klasztorne zostały przekazane do AGAD w Warszawie, gdzie spłonęły w 1944 r., poza wydzielonymi wcześniej dokumentami pergaminowymi i papierowymi, z których do dziś zachowała się część pochodząca z klasztoru sieciechowskiego⁴⁰.

³⁶ Na miejscu w Warszawie pozostawiono materiał aktowy sprzed 1815 r., jako niepotrzebny do dalszego urzędowania, i szczegółowy dotyczące terenu nowej guberni warszawskiej. Akta te z czasem uległy zniszczeniu w zasobie Archiwum Skarbowego w 1944 r. Szerzej na temat losów akt poklasztornych przejętych przez KRWRiOP i KRPiS zob.: M. Kośka, *Źródła do kasat klasztornych w Archiwum Głównym Akt Dawnych*, w: *Kasaty klasztorów*, t. 3, s. 73–88; M. Zdanek, *Uwagi o losach archiwaliów małopolskiej grupy opactw cysterskich po kasacie w 1819 r.*, w: *ibidem*, s. 113–126.

³⁷ H. Kisiel, *Akta Zarządu Dóbr Państwowych w Radomiu*, „Archeion” 1962, 36, s. 87–101; eadem, *Repartycje akt władz centralnych Królestwa Polskiego na przykładzie Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu zachowanych w zespole Zarządu Dóbr Państwowych w Radomiu*, „Archeion” 1989, 86, s. 26.

³⁸ E. Bajek, J. Orzechowski, *Archiwa radomskie w XIX i początkach XX wieku*, w: *Materiały na sesję naukową z okazji 50-lecia Archiwum Państwowego w Radomiu*, red. B. Zwolanowska, Radom 1971, s. 34.

³⁹ O czym sam wspomina: J. Gacki, *op. cit.*, s. 53. Zob. też. J. Boniecki, *Archiwa władz administracyjnych Guberni Radomskiej w latach 1867–1915*, Kielce 1973, s. 15–16.

⁴⁰ J. Płocha, *Dokumenty klasztorów*, w: *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespołach*, t. 1: *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, red. J. Karwasińska, Warszawa 1975, s. 291–292; A. Lewandowska, *Charakterystyka archiwów na ziemi radomskiej i ich zasobów do 1920 r.*, „Archiwista Polski” 2010, 15, 2, s. 23.

Przeprowadzona rekonstrukcja zasadniczych wydarzeń związanych z losami archiwaliów sieciechowskich dowodzi, że znaczna część akt klasztornych po kasacie opactwa znalazła się w archiwach instytucji państwowych w Warszawie, gdzie uległa zniszczeniu w tragicznym dla zbiorów stolicy okresie II wojny światowej. Losom akt klasztornych nie służyły częste reorganizacje administracyjne i przeobrażenia ustrojowe, w które obfitował XIX w., oraz związane z tym podziały, sukcesje i przekazywanie akt między archiwami urzędów administracji państwowej. Część akt klasztornych przeszła w tych okolicznościach w prywatne posiadanie kolekcjonerów i zbieraczy pamiątek narodowych, których pasją, jak słusznie zauważa Maciej Zdanek, z jednej strony przyczyniła się do rozproszenia archiwaliów, z drugiej zaś w wielu przypadkach uchroniła je od zniszczenia⁴¹. Z czasem pojedyncze dokumenty i akta klasztorne w drodze zakupu i darowizn znalazły się w zbiorach archiwów i bibliotek o statusie kościelnym i państwowym, rozmieszczonych na terenie całego kraju. Podobnie zresztą potoczyły się losy rękopisów i starodruków proveniencji sieciechowskiej, które zostały rozproszone w wyniku działalności bibliofilów przeszukujących klasztorne księgozbiory na przełomie XVIII i XIX w. oraz nabywających dzieła podczas zawieruchy związanej z procesem sekularyzacji majątków klasztornych.

Cóż zatem ocalało z zasobu dawnego archiwum klasztoru sieciechowskiego? Najliczniej zachowane akta obecnie przechowywane są w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie oraz w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu.

W zespole Prokuratoria Generalna Królestwa Polskiego AGAD przechowywany jest materiał aktowy klasztoru, który wcześniej znajdował się w dziale Archiwum Skarbowego pod nazwą Aneks Prokuratorii Generalnej nr 20⁴². Akta liczą około 1000 stron i dotyczą spraw prawno-majątkowych klasztoru z okresu XVI–XIX w., zwłaszcza sporów o granice, jakie benedyktyni prowadzili z właścicielami ościennych dóbr ziemskich. Szczególnie cenne jest liczące niemal 200 stron „Meritum” opata Leonarda Prokopowicza z połowy XVIII w., omawiające procesy graniczne klasztoru na podstawie nieznanego nam dzisiaj materiału źródłowego. Zachowane akta stwarzają dobrą podstawę źródłową do badań nad rozwojem posiadłości klasztoru w okresie nowożytnym, ale stanowić też mogą przedmiot studiów z zakresu problematyki graniczenia i podziałów własności ziemskiej w dawnej Polsce⁴³.

⁴¹ M. Zdanek, *op. cit.*, s. 123–124.

⁴² AGAD, Prokuratoria Generalna, sygn. 14, Akta dotyczące spraw majątkowych klasztoru benedyktynów w Sieciechowie.

⁴³ Szerzej na temat sporów granicznych klasztoru zob.: R. Stępień, *Spory o granice*, s. 61–70.

W zbiorze dokumentów pergaminowych AGAD przechowywanych jest 46 dokumentów dotyczących klasztoru sieciechowskiego z lat 1344–1723⁴⁴. Z przedwojennego zasobu AGAD pochodzi 35 pergaminów, z których część posiada starą sygnaturę archiwum radomskiego. Siedem dokumentów sieciechowskich zostało przekazanych do AGAD z Muzeum Narodowego w Warszawie w latach 1950–1951⁴⁵, cztery zaś pochodzą z Biblioteki Ordynacji Zamoyskich⁴⁶. Muzeum Narodowe przekazało materiały, które w latach 1917–1951 różnymi drogami nagromadziły się w zbiorach jego biblioteki. W większości były to dary, depozyty i nabytki od osób prywatnych oraz instytucji społecznych, pozyskane w okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej⁴⁷. Dokumenty sieciechowskie w zbiorach Zamoyskich najpewniej znalazły się za sprawą kolekcjonerskich zainteresowań Stanisława Kostki Zamoyskiego (1775–1856)⁴⁸.

Tematyka zachowanych pergaminów na ogół dotyczy spraw majątkowych oraz gospodarki klasztoru, zwłaszcza transakcji kupna i sprzedaży, zwolnień immunitetowych, sporów o dobra ziemskie, dziesięciny i poddanych, królewskich przywilejów, a także nadań na rzecz klasztoru⁴⁹. Część dokumentów zawiera informacje o procesach granicznych pro-

⁴⁴ Najwięcej pergaminów pochodzi z XVI w. (25). Natomiast z XIV w. zachowały się 4 dokumenty, z XV w. – 8, z XVII w. – 6, z XVIII w. – 3. Należy zauważyć, że to niewielka liczba dokumentów w porównaniu z pergaminami zachowanymi dla: benedyktynów ze Świętego Krzyża (159), bożogrobców z Miechowa (402) czy cystersów z Koprzywnicy (91). Por. J. Płocha, *op. cit.*, s. 296; M. Koška, *Źródła do kasat*, s. 86–87.

⁴⁵ Z Muzeum Narodowego pochodzą dokumenty o nr 6271–6273, 6285, 6336, 6341–6342.

⁴⁶ Z Biblioteki Ordynacji Zamoyskich pochodzą dokumenty o nr 2029, 6765, 7099, 7108. Zachowały się też informacje o zniszczonych podczas wojny dokumentach klasztoru przechowywanych w Bibliotece Ordynacji Krasieńskich. Archiwalia sieciechowskie zapewne znajdowały się w tym czasie także w innych bibliotekach warszawskich. Zob. A. Wolff, *Zniszczone dokumenty Biblioteki Ordynacji Krasieńskich*, w: *Straty bibliotek i archiwów warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. 3: *Biblioteki*, red. P. Bańkowski, Warszawa 1955, s. 185, 230; A. Mężyński, *Biblioteki Warszawy w latach 1939–1945*, Warszawa 2010.

⁴⁷ B. Smoleńska, T. Zielińska, *Archiwalia prywatne w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Drobne i szczątkowe zespoły i zbiory*, „Archeion” 1963, 39, s. 106–107; Cz. Sadowska, *Zbiór materiałów rękopiśmiennych przekazanych z Muzeum Narodowego do Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, „Archeion” 1967, 46, s. 111–128.

⁴⁸ Jednym z bardziej znanych przykładów owych zainteresowań był zakup przez Zamoyskiego w 1814 r. Sakramentarza Tynieckiego. Zob. *Tyniec – sztuka i kultura benedyktynów od wieku XI do XVIII: katalog wystawy w Zamku Królewskim na Wawelu*, red. nauk. K. Żurawska, oprac. red. M. Podlodowska-Reklewska, E. Pycińska, Kraków 1994; M. Koška, *Źródła do kasat*, s. 85–86.

⁴⁹ AGAD, Zb. dok. perg., nr 2021–2024, 2026, 2029–2031, 3238, 5641, 5644–5645, 5647, 5654–5655, 5660, 5662, 5672, 5674–5676, 6271–6273, 6285, 6342, 7108. Dokument nr 2029 znajduje się wśród dyplomów cystersów wąchockich i dotyczy ugody zawartej między konwentami klasztorów sieciechowskiego i wąchockiego w sprawie dziesięciny ze wsi

wadzonych w posiadłościach należących do opactwa⁵⁰ oraz na temat organizacji życia wewnątrzklasztornego, m.in. podziału majątku na dobra opackie i konwentualne czy sporów zakonników z opatami komendatoryjnymi⁵¹. Cztery dokumenty klasztorne z lat 1497–1569 dotyczą spraw związanych z wójtostwem sieciechowskim⁵².

Akta klasztorne przechowywane są też w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu, której zasoby tworzą Biblioteka i Archiwum Wyższego Seminarium Duchownego oraz Biblioteka i Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej. Archiwalia sieciechowskie w dużej części zostały ofiarowane bibliotece przez ks. Jana Wiśniewskiego⁵³, znakomitego historyka regionalistę, badacza dziejów Kościoła, duszpasterza i społecznika⁵⁴. Trudno ustalić dokładne losy i szlaki wędrówek dokumentów sieciechowskich oraz to, w jaki sposób ks. J. Wiśniewski wszedł w ich posiadanie. O przejściowych właścicielach niekiedy informują znaki własnościowe w postaci ekslibrisów, pieczętek, nadruków i adnotacji, którymi opatrzone są akta. Przykładowo, na pierwszej stronie dokumentów zawierających kontrakt sprzedaży wsi Sadłowice rodzinie Czartoryskich w 1760 r.⁵⁵, ks. J. Wiśniewski napisał, że nabył go po Kazimierzu Marcinkowskim w czerwcu 1936 r.⁵⁶ Potwierdza to ekslibris portretowy K. Marcinkowskiego umieszczony powyżej owej adnotacji.

W zbiorach Biblioteki Diecezjalnej odnajdziemy niezwykle ważny dla poznania zasobu dawnego archiwum klasztornego sumariusz z 1770 r., który pozwala, choćby pobieżnie, zorientować się w tematyce wielu zagi-

---

Wawrzyszów i Laskowa Wola z 1608 r. Niewymieniony powyżej pergamin nr 5831 dotyczy zamiany kościołów krakowskich między klasztorem i królem Władysławem Łokietkiem w 1320 r. Wcześniej znajdował się w zbiorach Biblioteki Przeździeckich. Zob. A. Chmiel, *Zbiór dokumentów znajdujących się w bibliotece hr. Przeździeckich w Warszawie*, Kraków 1890, s. 4–7.

⁵⁰ AGAD, Zb. dok. perg., nr 5673, 6336, 6341, 6765, 7099.

⁵¹ *Ibidem*, nr 2025, 2027–2028, 2032, 5661, 5667, 5669, 5677, 5679, 5681.

⁵² *Ibidem*, nr 3629, 3844, 3931–3932. Zob. J. Wejchertowa, M. Woźniakowa, *Dokumenty miast*, w: *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*, t. 1, s. 230.

⁵³ J. Fidos, D. Olszewski, *Ksiądz Jan Wiśniewski 1876–1943: życie i działalność*, Kielce 2000.

⁵⁴ J. Wiśniewski informacje o aktach klasztoru sieciechowskiego, które przekazał Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu, zamieścił w pracy: *Monumenta dioecesis Sandomiriensis. Series III* [dalej: MDS], w: J. Wiśniewski, *Dekanał kozienicki*, Radom 1913, s. 159.

⁵⁵ BDS, Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu [dalej: AKKKS], rkps, sygn. 673.

⁵⁶ K. Marcinkowski był archiwistą i naczelnikiem Archiwum Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Posiadał księgozbiór z zakresu archiwistyki i nauk pomocniczych historii. Zob. E. Chwalewik, *Z moich wspomnień o zbieractwie*, oprac. H. Łaskarzewska, M. Figiel, Warszawa 2006, s. 93.

nionych dokumentów na podstawie krótkich streszczeń ich treści⁵⁷. Nota umieszczona na wklejce sumariusza informuje w dość ogólny sposób, że ks. J. Wiśniewski nabył dokument prywatnie, a Biblioteka Sandomierskiej przesłał go z Radomia w grudniu 1911 r. Z daru ks. J. Wiśniewskiego biblioteka otrzymała również inwentarze dokumentów klasztornych z 1702 r. i 1746 r.⁵⁸, plany zabudowań i posiadłości opactwa z 1795 r.⁵⁹, dziewiętnastowieczne inwentarze kościoła parafialnego w Sieciechowie⁶⁰, a także dokumenty miasta Sieciechowa z lat 1786–1838, z których część dotyczy historii klasztoru⁶¹. W materiałach tych znajdują się dokumenty związane z dziesięcinami pobieranymi przez klasztor na przełomie XVIII i XIX w., akta sporu o dług między klasztorem a miastem Sęczyca z lat 1791–1808, konsygnacje dokumentów po opacie Wojciechu Młodziańskim w sprawie jego interesów osobistych oraz ekonomii klasztoru. Natomiast w zbiorze pergaminów Archiwum Kapituły Katedralnej przechowywany jest dokument klasztoru z 1469 r. dotyczący dzierżawy wsi klasztornej Opatki. Dwa inne pergaminy z lat 1661 i 1705 dotyczą historii miasta i parafii Sieciechów⁶².

⁵⁷ BDS, Akta Zgromadzenia oo. Benedyktynów w Sieciechowie, sygn. G 1219, Sumariusz dokumentów archiwum klasztoru oo. Benedyktynów w Sieciechowie. Ks. J. Wiśniewski opublikował tekst sumariusza w pracy: MDS, s. 81–171. Powstanie sumariusza i wcześniejszych inwentarzy mogło być związane z wizytacjami, którym klasztor sieciechowski podlegał w ramach utworzonej w 1709 r. kongregacji polskich opactw benedyktyńskich. Czas powstania sumariusza z 1770 r. i inwentarza z 1746 r. zbiega się w czasie z wizytacjami opactwa sieciechowskiego. Na dokumentach tych swoje podpisy złożyli ówczesni prezydenci kongregacji benedyktyńskiej. Sumariusz z 1770 r. podpisał Michał Franciszek Starzeński, opat lubiński. Na inwentarzu z 1746 r. podpis złożył Jan Kanty Jakielski, opat starotrocki, a inwentarz z 1702 r. podpisem opatrzył Walenty Michał Żółtowski, opat płocki. Por.: M. Kanior, *Polska Kongregacja Benedyktynska*, s. 64–65; T.M. Gronowski, *Starzeński Łukasz (1715–1779)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 42, Warszawa 2003–2004, s. 398–399; J. Gacki, *op. cit.*, s. 155.

⁵⁸ BDS, Akta Zgromadzenia oo. Benedyktynów w Sieciechowie, sygn. R 1930, Regestr praw, przywilejów, donacji klasztoru oo. Benedyktynów w Sieciechowie oraz inne dokumenty dotyczące zwłaszcza dziesięcin pobieranych przez klasztor z lat 1692–1814.

⁵⁹ BDS, Akta Zgromadzenia oo. Benedyktynów w Sieciechowie, sygn. R 1931, Plany zabudowań klasztoru oo. Benedyktynów i posiadłości klasztornej w Sieciechowie z 1795 r. Kopie planów zostały wykonane przez Władysława Laskiego w 1912 r. i opublikowane w pracy: MDS, s. 209–212.

⁶⁰ BDS, Archiwum miasta Sieciechowa, sygn. R 1928, Inwentarze kościoła parafialnego w mieście Sieciechowie (dekanat kozienicki, diecezja sandomierska) z lat 1839 i 1846.

⁶¹ BDS, Archiwum miasta Sieciechowa, sygn. R 1929, Dokumenty miasta Sieciechów z lat 1786–1838.

⁶² BDS, Archiwum Kapituły Katedralnej w Sandomierzu, dok. perg., sygn. 82, 233, 263. Zob. *Pergaminy Archiwum Kapituły Katedralnej Sandomierskiej: Katalog*, oprac. F. Kiryk, Sandomierz 2002, s. 37, 85, 93. W archiwum parafii pw. św. Wawrzyńca w Sieciechowie przechowywana jest księga Bractwa św. Anny, pozwalająca poznać organizację i działal-

Ludwik Gocel, historyk, kolekcjoner i bibliofil⁶³, we wrześniu 1943 r. z Warszawy przekazał do archiwum diecezji sandomierskiej akta sieciechowskie z lat 1438–1743, które, jak napisał w liście do ks. Andrzeja Wyrzykowskiego: „[...] wypłynęły na światło dzienne w piątym roku zawieruchy wojennej, z trudem jednak i nietanio udało mi się je zdobyć z rąk prywatnych”⁶⁴. Rękopis obejmuje 138 stron akt luźnych, pośród których znajdują się m.in. dokument klasztorny zawierający przywilej na sołectwo w Garnie z 1438 r., akta związane z zamianą gruntów, lasów i stawów przez króla Zygmunta Augusta z konwentem klasztoru w 1549 r., ponowienie przez Jana Kazimierza wcześniejszych przywilejów opactwa oraz zbiór korespondencji przełożonych klasztoru⁶⁵.

W zasobie innych archiwów państwowych i uniwersyteckich oraz w zbiorach bibliotek naukowych przechowywane są pojedyncze dokumenty i akta sieciechowskie, najczęściej pochodzące z rozmaitych kolekcji dawniej należących do osób prywatnych. W Bibliotece Narodowej w Warszawie znajduje się pięć dokumentów pergaminowych klasztoru z przedwojennych zbiorów inż. Józefa Zaborskiego⁶⁶. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego posiada dokument króla Augusta II z 1731 r. transumujący akta podziału majątku klasztornego na rzecz tzw. stołu wspólnego z 1673 r.⁶⁷ Dokument pochodzi ze zbiorów Edwarda Rastawieckiego, którego część kolekcji została przekazana Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w latach 1869–1874⁶⁸. W zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie przechowywane są dwa dokumenty pergaminowe dotyczące spraw granicznych klasztoru sieciechowskiego z 1490 i 1537 r.⁶⁹, które

---

ność konfraterni sieciechowskiej w okresie XVII–XIX w. Księga w bardzo zniszczonym stanie została odnaleziona w 1907 r. pod beczką w komorze gospodarczej. Zob. R. Stępień, *Bractwo św. Anny przy kościele parafialnym w Sieciechowie*, w: *Bractwa religijne w średniowieczu i okresie nowożytnym*, red. B. Wojciechowska, D. Burdzy, Kielce 2014, s. 221–233.

⁶³ K. Schuster, *Ludwik Gocel*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972, s. 272.

⁶⁴ BDS, AKKKS, rkps, sygn. 755, List Ludwika Gocela do ks. Andrzeja Wyrzykowskiego, Warszawa 18 IX 1943.

⁶⁵ *Inwentarz rękopisów Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu XIII–XX w.*, oprac. F. Kiryk, Kraków 2010, s. 291.

⁶⁶ Biblioteka Narodowa, Dział Rękopisów, sygn. akc. 11205, akc. 11224, akc. 11225, akc. 11228, akc. 11234.

⁶⁷ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, dypl. perg., sygn. 775. Zob. K. Kaczmarczyk, *Catalogus diplomatum pergamenorum Universitatis Iagellonica Cracoviensis*, Cracoviae 1953, s. 365–366.

⁶⁸ A. Ryszkiewicz, *Zasługi Edwarda Rastawieckiego jako kolekcjonera i mecenasa*, w: *Mecenas – kolekcjoner – odbiorca. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, listopad 1981*, red. E. Karwowska, A. Marczak-Krupa, Warszawa 1984, s. 154–155.

⁶⁹ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie [dalej: BN PAU i PAN], dok. perg. nr 81, 130; *Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie. Dodatek I. Rękopisy nr 1589–*

do zbiorów biblioteki trafiły przed 1912 r.⁷⁰ Ponadto w materiałach zebranych przez Jana Wincentego Smoniewskiego zachował się dokument papierowy z 1556 r. dotyczący miasta Sieciechowa⁷¹. Natomiast w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie znajdują się dokumenty sieciechowskie dotyczące spraw gospodarczo-majątkowych miasta Puchaczowa i kompleksu dóbr klasztornych położonych na Lubelszczyźnie⁷². Wśród rękopisów Biblioteki Czartoryskich w Krakowie jest zbiór korespondencji królów polskich z przełożonymi klasztoru sieciechowskiego oraz akt eksdywizji dóbr opackich z 1782 r.⁷³

Cenne dla badań nad nowożytną historią opactwa sieciechowskiego pozostają dziewiętnastowieczne akta urzędowe władz kościelnych i państwowych zgromadzone w zasobie Archiwum Diecezjalnego w Sandomierzu, Archiwum Głównego Akt Dawnych oraz Archiwum Państwowego w Radomiu. Archiwum Diecezjalne przechowuje akta o charakterze administracyjno-kościelnym przybliżające obraz życia wewnętrznego i organizację konwentu sieciechowskiego w XIX w. Materiał ten w dużej mierze dotyczy sporów prowadzonych między zakonnikami a przeorem Hipolitem Kuroszem o jego niegospodarność w zarządzaniu majątkiem opactwa oraz dochodzenia prowadzonego w tej sprawie przez konsystorz krakowski i kielecki. W aktach znajdują się dokumenty związane z elekcją przełożonych klasztoru, przyjęciem nowych zakonników w skład zgromadzenia, wizytacjami prowadzonymi w opactwie przez władze kościelne oraz ugodą zawartą między konwentem a włościanami wsi Wola Klasztorna w ramach zarzutów o uciążliwość ciężarów służebnych ponoszonych na rzecz klasztoru⁷⁴.

1810, oprac. J. Czubek, Kraków 1912, s. 77, 91; *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*, cz. 1: *Dokumenty z lat 1113–1571*, oprac. K. Dziwik, Wrocław 1966, s. 42, 72.

⁷⁰ E. Knappek, *Proweniencje zespołu dokumentów pergaminowych Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2016, 61, s. 21–35.

⁷¹ BN PAU i PAN, rkps 439; *Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie*, oprac. J. Czubek, Kraków 1906, s. 74; K. Dziwik, *Jan Wincenty Smoniewski, historyk – zbieracz – bibliofil, 1793–1867*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 1962, 9, s. 97–109.

⁷² Archiwum Państwowe w Lublinie, Zbiór dok., sygn. 7; Dok. m. Puchaczowa, sygn. 1, 2, 3, 4. Zob. *Katalog dokumentów różnej proveniencji: miast, wsi, cechów, parafii, klasztorów i osób prywatnych: 1397–1794*, oprac. M. Trojanowska, Lublin 1998, s. 23, 31, 51, 120–121, 142–143.

⁷³ Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkpsy 683, 735, 924 (s. 675), 929 (s. 781), 739 (s. 331). Por. *Catalogus codicum mani scriptorum Musei Principum Czartoryski Cracoviensis*, vol. 1, fasc. 3, sygn. 604–729, oprac. J. Korzeniowski, Kraków 1891, s. 230–231; *Catalogus codicum mani scriptorum Musei Principum Czartoryski Cracoviensis*, vol. 2, fasc. 1, sygn. 913–1092, oprac. S. Kutrzeba, Kraków 1909, s. 9, 15.

⁷⁴ Archiwum Diecezjalne w Sandomierzu, Akta Benedyktyni Sieciechów 1804–1823, bez sygn.

W zasobie AP w Radomiu pozostała natomiast dokumentacja urzędowa, wytworzona w toku przeprowadzania kasaty, ilustrująca przebieg okupacji, lustracji i ewakuacji majątku opactwa oraz dalsze posupresyjne losy zabudowań i posiadłości klasztornych⁷⁵. W AGAD częściowo zachowały się akta wyznaniowe, zawierające inwentarze dochodów, funduszków i stanu posiadania klasztoru z lat 1810–1820⁷⁶. Akta te łącznie stanowią interesujący materiał źródłowy do poznania gospodarki i ekonomii dóbr klasztornych, a także do badań genealogicznych ze względu na szczególnie opracowane spisy poddanych klasztoru. Operaty to niezwykle bogate, a przy tym nadal słabo poznane i wykorzystywane, źródło historyczne dla rozmaitych zagadnień badawczych z zakresu historii gospodarczej i społecznej ziem polskich w XIX w.

* * *

Porównując zawartość zasobu dawnego archiwum klasztornego z obecnym stanem zachowania akt sieciechowskich, dostrzegamy skalę strat, jaką Sieciechów poniósł w wyniku kasaty opactwa. Ocalała spuścizna dokumentowa i aktowa stanowi zaledwie niewielki fragment zasobu archiwalnego klasztoru. Nie zachowały się do dzisiaj cenne kopiarusze akt sieciechowskich, z których korzystał ks. J. Gacki, pisząc monografię dziejów opactwa⁷⁷. Nie dotrwały do naszych czasów księgi profesji czynionej w klasztorze sieciechowskim oraz wykazy zmarłych zakonników⁷⁸. Brakuje sporej części akt administracyjno-gospodarczych opactwa. Zaginiony pozostaje jeden z najstarszych, w świetle relacji ks. J. Gackiego i zapisów sumariusza, dokument przechowywany w archiwum klasztornym, czyli bulla papieża Grzegorza IX z 1230 r., zatwierdzająca nadanie na rzecz uposażenia klasztoru trzech wsi położonych na Mazowszu⁷⁹. Zwraca uwagę stosunkowo

⁷⁵ APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 114, 591, 700–701, 913, 916, 1063, 1072, 1218–1226, 1253–1254, 1301, 1530, 4748, 4753, 8381, 9195, 9640, 9644–9645, 9648–9649, 20086; APR, Izba Skarbowa Radomska, sygn. 319; APR, Rząd Gubernialny Radomski I, sygn. 9420; APR, Zbiór kartograficzny guberni radomskiej, sygn. 79, 162, 242–247, 249–250, 254–257, 259, 294–296, 948, 1293.

⁷⁶ AGAD, CWWKP, sygn. 796–797.

⁷⁷ Z przekazu ks. J. Gackiego wiemy, że klasztor posiadał dwa kopiarusze, jeden sporządzony w 1540 r. przez Jerzego Żubra na polecenie opata Macieja i drugi ułożony w 1767 r. na podstawie późniejszych akt. Zob. J. Gacki, *op. cit.*, s. 30, 53. Jeden z nich oprawiony w skórę i liczący 448 stron wymienia inwentarz okupacyjny klasztoru z 1819 r. Por. APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 1225, k. 47v, Inwentarz akt konsygnacji austriackich, regestrów dokumentów, map i planów.

⁷⁸ J. Gacki, *op. cit.*, s. 53, 147–148, 151.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 50; MDS, s. 139.

mała liczba dokumentów zachowanych dla okresu średniowiecza, a także niewielka ich ilość ujęta w zapisach sumariusza z 1770 r. Być może dawniejsze dokumenty uległy zniszczeniu w ogniu pożaru, którego klasztor doświadczył w 1682 r.⁸⁰ O losie klasztornych akt decydowało wiele czynników i zmieniających się okoliczności, takich jak nastanie klęsk żywiołowych czy grabieży wojennych, których Sieciechów doświadczał wielokrotnie ze względu na bliskie usytuowanie w pobliżu koryta rzeki Wisły czy też położenie na przecięciu szlaków przemarszu i kwaterunku różnego rodzaju wojsk.

Archiwalia sieciechowskie wymagają dalszych badań inwentaryzacyjnych i proveniencyjnych, które przyczynią się do lepszego poznania i zrozumienia charakteru dziedzictwa archiwalnego klasztoru. Zachowane archiwalia stanowią solidną podstawę źródłową do badań nad historią opactwa sieciechowskiego w czasach nowożytnych, zwłaszcza w odniesieniu do kwestii rozwoju gospodarki i ekonomii klasztornej, zmian w stanie uposażenia, polityki administrowania przez konwent rozległym majątkiem ziemskim, życia codziennego zakonników oraz prowadzonej przez nich działalności duszpasterskiej i oświatowej. Wskazane zagadnienia stanowią propozycję opracowania stosunkowo dobrze zachowanej w źródłach problematyki funkcjonowania opactwa, a w szerszym ujęciu przedstawienia roli i miejsca, jakie klasztor sieciechowski zajmował w dziejach gospodarczo-społecznych państwa i Kościoła polskiego.

BIBLIOGRAFIA (REFERENCES)

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych:

Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 2021–2032, 3238, 3629, 3844, 3931–3932, 5641, 5644–5645, 5647, 5654–5655, 5660–5662, 5667, 5669, 5672–5677, 5679, 5681, 6271–6273, 6285, 6336, 6341–6342, 6765, 7099, 7108

Prokuratoria Generalna, sygn. 14

Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego, sygn. 177–178, 796–797.

Archiwum Państwowe w Radomiu:

Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej i Siedleckiej, Sukcesje, sygn. 114, 591, 700–701, 913, 916, 1063, 1072, 1140, 1218–1226, 1253–1254, 1301, 1530, 4748, 4753, 5032, 8381, 9195, 9640, 9644–9645, 9648–9649, 10543, 20086

Zbiór kartograficzny guberni radomskiej, sygn. 79, 162, 242–247, 249–250, 254–257, 259, 294–296, 948, 1293

Izba Skarbowa Radomska, sygn. 319

Rząd Gubernialny Radomski I, sygn. 9420.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 52; J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 150.

- Archiwum Diecezjalne w Sandomierzu:
 Akta Benedyktyni Sieciechów 1804–1823, bez sygn.
- Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego:
 Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 775.
- Archiwum Państwowe w Lublinie:
 Zbiór dokumentów, sygn. 7
 Dokumenty m. Puchaczowa, sygn. 1–4.
- Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu:
 Akta Zgromadzenia oo. Benedyktynów w Sieciechowie, sygn. R 1930, R 1931, G 1219
 Archiwum miasta Sieciechowa, sygn. R 1928, R 1929
 Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej, rkpsy, sygn. 673, 755
 Archiwum Kapituły Katedralnej, dok. perg., sygn. 82, 233, 263.
- Biblioteka Narodowa w Warszawie:
 Dział Rękopisów, sygn. akc. 11205, akc. 11224, akc. 11225, akc. 11228, akc. 11234.
- Biblioteka Czartoryskich w Krakowie:
 rkpsy 683, 735, 924 (s. 675), 929 (s. 781), 739 (s. 331).
- Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie:
 dok. perg. nr 81, 130
 rkps 439.

Opracowania

- Archiwum Państwowe w Radomiu: przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. H. Kisiel, Warszawa 1996.
- Bajek E., Orzechowski J., *Archiwa radomskie w XIX i początkach XX wieku*, w: *Materiały na sesję naukową z okazji 50-lecia Archiwum Państwowego w Radomiu*, red. B. Zwolanowska, Radom 1971.
- Barańska A., *Między Warszawą, Petersburgiem a Rzymem. Kościół a państwo w dobie Królestwa Polskiego (1815–1830)*, Lublin 2008.
- Boniecki J., *Archiwa władz administracyjnych Guberni Radomskiej w latach 1867–1915*, Kielce 1973.
- Borowski F., *Dekret kasacyjny z roku 1819 i jego wykonanie w stosunku do zakonów diecezji sandomierskiej*, „*Studia Sandomierskie*” 2011, 18, 1.
- Brykowska M., *W sprawie architektury zespołu pobenedyktynińskiego w Opactwie-Sieciechowie*, „*Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*” 1970, 15, 2.
- Catalogus codicum mani scriptorum Musei Principum Czartoryski Cracoviensis*, vol. 1, fasc. 3, sygn. 604–729, oprac. J. Korzeniowski, Kraków 1891.
- Catalogus codicum mani scriptorum Musei Principum Czartoryski Cracoviensis*, vol. 2, fasc. 1, sygn. 913–1092, oprac. S. Kutrzeba, Kraków 1909.
- Chmiel A., *Zbiór dokumentów znajdujących się w bibliotece hr. Przeździeckich w Warszawie*, Kraków 1890.
- Chwalewik E., *Z moich wspomnień o zbieractwie*, oprac. H. Łaskarzewska, M. Figiel, Warszawa 2006.
- Derwich M., *Benedyktyniński klasztor Świętego Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa–Wrocław 1992.
- Derwich M., *Monastycyzm benedyktyniński w średniowiecznej Europie i Polsce. Wybrane problemy*, Wrocław 1998.
- Derwich M., *W kręgu łysogórskiego opactwa benedyktynów: studia*, Kielce 2006.
- Dobosz J., *Monarchia i moźni wobec Kościoła w Polsce do początku XIII wieku*, Poznań 2002.
- Dziwik K., *Jan Wincenty Smoniewski, historyk – zbieracz – bibliofil, 1793–1867*, „*Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie*” 1962, 9.
- Fidos J., Olszewski D., *Książd Jan Wiśniewski 1876–1943: życie i działalność*, Kielce 2000.

- Gach P.P., *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska: 1773–1914*, Lublin 1984.
- Gach P.P., *Zakony w diecezji kieleckiej 1805–1914*, „Nasza Przeszłość” 1983, 59.
- Gacki J., *Benedyktynski klasztor w Sieciechowie według pism i podań miejscowych*, Radom 1872.
- Gliński W., *Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wobec wspólnot religijnych w Królestwie Polskim w latach 1815–1820*, Warszawa 2002.
- Gronowski T.M., *Starzeński Łukasz (1715–1779)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 42, Warszawa 2003–2004.
- Gronowski T.M., *Zwyczajny klasztor, zwyczajni mnisi. Wspólnota tyńska w średniowieczu*, Kraków 2007.
- Inwentarz rękopisów Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu XIII–XX w.*, oprac. F. Kiryk, Kraków 2010.
- Juda M., *Kultura książki w kręgu benedyktynów. Na marginesie dziejów opactwa w Sieciechowie*, „Przegląd Informacyjno-Dokumentacyjny” 2005, 2.
- Kaczmarczyk K., *Catalogus diplomatum pergamenorum Universitatis Iagellonica Cracoviensis*, Cracoviae 1953.
- Kaliszuk J., *Codices deperditi. Średniowieczne rękopisy łacińskie Biblioteki Narodowej utracone w czasie II wojny światowej*, t. 1: *Dzieje i charakterystyka kolekcji*, Wrocław 2016.
- Kanior M., *Historia monastycyzmu chrześcijańskiego*, t. 3: *Monastycyzm benedyktynski na ziemiach polskich od X do XX wieku*, Kraków 2012.
- Kanior M., *Polska Kongregacja Benedyktynska Świętego Krzyża: 1709–1864*, Kraków 2000.
- Karwasińska J., *Aneksy Prokuratorii Generalnej*, w: *Straty bibliotek i archiwów warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. 2: *Archiwa porozbiorowe i najnowsze*, red. K. Konarski, Warszawa 1956.
- Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*, cz. 1: *Dokumenty z lat 1113–1571*, oprac. K. Dziwik, Wrocław 1966.
- Katalog dokumentów różnej proveniencji: miast, wsi, cechów, parafii, klasztorów i osób prywatnych: 1397–1794*, oprac. M. Trojanowska, Lublin 1998.
- Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie*, oprac. J. Czubek, Kraków 1906.
- Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie. Dodatek I. Rękopisy nr 1589–1810*, oprac. J. Czubek, Kraków 1912.
- Kieniewicz S., *Archiwum Skarbowe w Warszawie*, w: *Straty bibliotek i archiwów warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. 2: *Archiwa porozbiorowe i najnowsze*, red. K. Konarski, Warszawa 1956.
- Kisiel H., *Akta Zarządu Dóbr Państwowych w Radomiu*, „Archeion” 1962, 36.
- Kisiel H., *Repertycje akt władz centralnych Królestwa Polskiego na przykładzie Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu zachowanych w zespole Zarządu Dóbr Państwowych w Radomiu*, „Archeion” 1989, 86.
- Knappek E., *Proveniencje zespołu dokumentów pergaminowych Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2016, 61.
- Kośka M., *Dekret abpa Franciszka Skarbka-Malczewskiego z 17 IV 1919 r. w sprawie supresji klasztorów w Królestwie Polskim*, „Hereditas Monasteriorum” 2016, 8.
- Kośka M., *Memoriał z 11 VIII 1820 r. o stanie zagospodarowania majątków poklasztornych przez Deputację Spraw Zniesionych Instytutów Duchownych*, „Hereditas Monasteriorum” 2013, 2.
- Kośka M., *Źródła do kasat klasztornych w Archiwum Głównym Akt Dawnych*, w: *Kasaty klasztorów. Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*, t. 3: *Źródła. Skutki kasat XVIII i XIX w. Kasata w latach 1954–1956*, red. M. Derwich, Wrocław 2014.
- Kowalczyk E., *Powracający temat Sieciechów. Z problemów organizacji grodowej w Polsce wczesnośredniowiecznej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1994, 42, 1.

- Lechowicz Z., Filipowicz P., *Stan badań nad średniowiecznym opactwem w Sieciechowie*, w: *Radom: korzenie miasta i regionu*, t. 4: *Ziemia niczyja – ziemia nieznana. Schyłek starożytności i średniowiecze na ziemiach między Wisłą a Pilicą*, red. A. Buko, D. Główka, M. Trzeciecki, Warszawa 2013.
- Lewandowska A., *Charakterystyka archiwów na ziemi radomskiej i ich zasobów do 1920 r.*, „Archiwista Polski” 2010, 15, 2.
- Luboński J., *Monografia historyczna miasta Radomia*, Radom 1907.
- Maciejewska W., *Druga partia transportu akt przekazanych Polsce przez Związek Radziecki w latach 1961–1962*, „Archeion” 1964, 40.
- Maciejewska W., *Transport akt przekazanych Polsce przez Związek Radziecki*, „Archeion” 1962, 38.
- Mężyński A., *Biblioteki Warszawy w latach 1939–1945*, Warszawa 2010.
- Miszczak D., *Późnobarokowy kościół pobenedyktynski w Sieciechowie-Opactwie*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego” 1975, 9.
- Morawska K., *Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 1815–1831, 1861–1864, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych 1832–1861, 1864–1867, Zarząd Obcych Wyznań w Królestwie Polskim 1867–1871*, w: *Archiwum Główne Akt Dawnych. Przewodnik po zasobie*, t. 2: *Epoka porozbiorowa*, red. F. Ramotowska, Warszawa 1998.
- Osiecka M., *Kancelaria i archiwum: system kancelaryjny i archiwalny komisji rządowych w Królestwie Polskim w latach 1815–1867*, Warszawa 2015.
- Pergaminy Archiwum Kapituły Katedralnej Sandomierskiej: Katalog*, oprac. F. Kiryk, Sandomierz 2002.
- Pestka W., *Jak mało... ks. Józef Gacki (1805–1876) – zarys biografii*, Radom 2012.
- Perzanowski Z., *Opactwo benedyktynów w Lubiniu: studia nad fundacją i rozwojem uposażenia w średniowieczu*, Wrocław 1978.
- Piątkowski S., *Radomskie władze wojewódzkie i gubernialne w pierwszej połowie XIX wieku. Z badań nad kompetencjami, organizacją wewnętrzną i korpusem urzędniczym*, w: *Urzędy administracji rządowej w Radomiu od XVI do XX wieku*, red. D. Kupisz, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” 2006, 40, 1–4.
- Płoch J., *Dokumenty klasztorów*, w: *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespołach*, t. 1: *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, red. J. Karwasińska, Warszawa 1975.
- Reczulski Ł., *Wójtowa Góra w Sieciechowie*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Archaeologica” 2015, 30.
- Romanowska-Zadrozna M., Nowacki D., *Inskrypcja wskazuje ślad. Zabytkowy kielich odzyskany po latach*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2015, 3–4.
- Ryszkiewicz A., *Zasługi Edwarda Rastawieckiego jako kolekcjonera i mecenas*, w: *Mecenas – kolekcjoner – odbiorca. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, listopad 1981*, red. E. Karwowska, A. Marczak-Krupa, Warszawa 1984.
- Sadkowska Cz., *Zbiór materiałów rękopiśmiennych przekazanych z Muzeum Narodowego do Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, „Archeion” 1967, 46.
- Schuster K., *Ludwik Gocel*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972.
- Smoleńska B., Zielińska T., *Archiwalia prywatne w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Drobne i szczątkowe zespoły i zbiory*, „Archeion” 1963, 39.
- Stalmach K., *Administracja lasów suprymowanych i duchownych województwa sandomierskiego w latach 1818–1832*, „Ziemia Koziennicka” 2011, 24–25.
- Stalmach K., *Kasata zakonu benedyktynów sieciechowskich w 1819 r. i zarząd ich majątku w okresie konstytucyjnym*, niepublikowana rozprawa doktorska, obroniona w 2008 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

- Stępień R., *Bractwo św. Anny przy kościele parafialnym w Sieciechowie*, w: *Bractwa religijne w średniowieczu i okresie nowożytnym*, red. B. Wojciechowska, D. Burdzy, Kielce 2014.
- Stępień R., *Spory o granice posiadłości ziemskich benedyktynów z Sieciechowa*, „*Słupskie Studia Historyczne*” 2012, 18.
- Szymanek A., *Pożyczka benedyktynów z Sieciechowa dla Żydów ze Zwolenia i Janowca, 1685 r.*, „*Notatnik Janowiecki*” 2009, 16.
- Tynieć – sztuka i kultura benedyktynów od wieku XI do XVIII: katalog wystawy w Zamku Królewskim na Wawelu, red. nauk. K. Żurowska, oprac. red. M. Podłodowska-Reklewska, E. Pycińska, Kraków 1994.
- Wąsowicz M., *Prokuratoria Generalna Królestwa Polskiego w latach 1816–1866/67*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” 1979, 31, 2.
- Wąsowicz T., *Topografia wczesnośredniowiecznego Sieciechowa*, „*Przegląd Historyczny*” 1959, 50, 3.
- Wejchertowa J., Woźniakowa M., *Dokumenty miast*, w: *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespołach*, t. 1: *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, red. J. Karwasińska, Warszawa 1975.
- Wijaczka J., *Inwentarz klucza janikowskiego z 1782 roku*, „*Kieleckie Studia Historyczne*” 1996, 13.
- Wiśniewski J., *Dekanat kozienicki*, Radom 1913.
- Wiśniewski J., *Dekanat radomski*, Radom 1911.
- Wiśniewski E., *Najstarszy dokument benedyktynów sieciechowskich (1252)*, „*Studia Źródłoznawcze*” 1959, 4.
- Wiśniewski E., *Z dziejów opactwa benedyktynów w Sieciechowie (XIII–XVI w.)*, „*Roczniki Humanistyczne*” 1958, 7, 2.
- Wolff A., *Zniszczone dokumenty Biblioteki Ordynacji Krasińskich*, w: *Straty bibliotek i archiwów warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. 3: *Biblioteki*, red. P. Bańkowski, Warszawa 1955.
- Wrześniak-Firlej D., Firlej W., *Bibliografia piśmiennictwa zakonników z sekularyzowanych klasztorów działających na obszarze diecezji kieleckiej i sandomierskiej w XIX w.*, „*Hereditas Monasteriorum*” 2016, 8.
- Zdanek M., *Uwagi o losach archiwaliów małopolskiej grupy opactw cysterskich po kasacie w 1819 r.*, w: *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*, t. 3: *Źródła. Skutki kasat XVIII i XIX w. Kasata w latach 1954–1956*, red. M. Derwich, Wrocław 2014.
- Zdon W., *Dydaktyka zbawienia na sklepieniach pobenedyktynskiego kościoła w opactwie sieciechowskim*, „*Arteria. Rocznik Katedry Sztuki Wydziału Nauczycielskiego Politechniki Radomskiej*” 2008, 6.
- Zdon W., *Świątynia jako miejsce na granicy przemijania i wiecznej szczęśliwości, czyli o znaczeniu campanulli w architekturze kościoła opackiego w Sieciechowie*, w: *Obraz i przyroda*, red. M. Mazurczak, J. Patyra, M. Żak, Lublin 2005.
- Żmuda R., *Materiały do bibliografii publikacji o zakonach i zgromadzeniach zakonnych w Polsce 1945–2000*, t. 2: *Instytut życia konsekrowanego*, Łódź 2011, dokument elektroniczny dostępny na stronie Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, <http://digital.fides.org.pl/dlibra/doccontent?id=782&from=FBC> [dostęp: 10 IV 2018].

ABSTRACT

The history of the Benedictine monastery in Sieciechów is an interesting research problem that did not have too many scientific studies. One of the reasons is the poor knowledge of the current preservation state of the monastery archives. Until the dissolution of the abbey in 1819, Sieciechów had the valuable archive, whose collection for centuries documented the rich history of monastery, including the development of the material-spiritual culture of the Sieciechowski convent. Unfortunately, as a result of the dissolution, the monastery archives were separated and dispersed, and then were largely destroyed during World War II. The article discusses the main events related to the post-dissolution fate of Sieciechów archives, presents their current state of preservation and determines the research potential the preserved archives create in the context of further studies on the past of the monastery.

Key words: Benedictines, Sieciechów, monastery, archives, dissolution

NOTA O AUTORZE

Robert Stępień – adiunkt w Zakładzie Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jego zainteresowania naukowe to: archiwistyka brytyjska, zarządzanie dokumentacją i informacją w archiwach, historia klasztoru Benedyktynów w Sieciechowie. E-mail: robert.stepien@poczta.umcs.lublin.pl